

*Sugestii de definire a patrimoniului imaterial
în opera lui Mihai Pop*

Într-o definiție acceptată de UNESCO, patrimoniul cultural imaterial (în limba engleză, *Immaterial Cultural Patrimony*, sinonim cu *traditional and popular culture* și *Intangible Cultural Heritage*; în limba germană, *Immaterielle Volkskultur*) include toate creațiile emanând dintr-o comunitate culturală bazată pe tradiție, exprimate de un grup sau de indivizi și fiind recunoscute ca răspunzând așteptărilor comunității, ca expresii ale identității sociale a acesteia; standardele și valorile patrimoniului imaterial sunt transmise oral, prin imitație sau în alte moduri. Formele acestuia includ, printre altele, limbajul, literatura, muzica, dansul, jocurile, mitologia, riturile, obiceiurile și tehnica meșteșugarilor, a arhitecților și a celorlalte arte. [www.culturaldiversity.cioff.ch]. Observăm cu ușurință că în descrierea domeniului încadrat în patrimoniul imaterial, folclorul ocupă un loc important, dar într-o accepție încăpătoare, ce tinde să asimileze uzul culturii cu tradiția acesteia. În același timp, nu ne oferă nici un indiciu cu privire la clasarea unui obiect cultural imaterial pe o treaptă valorică mai joasă sau mai înaltă. Cuvinte și sintagme ca “tradiție”, “așteptările comunității”, “identitate socială” par să oglindească, într-o terminologie actualizată, vechea dispută cu privire la autenticitatea faptelor de folclor, problemă ce nu poate fi ocolită nici astăzi, la 95 de ani de la programaticul discurs al lui Ovid Densusianu, care stabilea un nou canon pentru obiectul folcloristicii. Așa cum ne-am obișnuit, ne întoarcem la studiile lui Mihai Pop pentru a căuta răspunsuri cu privire la viabilitatea unor contururi pentru cultura populară imaterială sau nonmaterială și mai ales pentru a căuta un miraculos algoritm de integrare a folclorului de azi în ierarhia valorilor de neînlocuit pentru patrimoniul cultural al umanității. Trebuie să ne stabilim priorități, să încercăm să înțelegem ce se cuvine să apărăm din tradiția orală a zilelor noastre și mai ales cum să reînviăm să iubim această tradiție, recunoscându-ne în ea.

Răsfoind opera lui Mihai Pop, intrăm în contact cu gândirea folclorului ca *material viu*, fapt de viață, act de creație, spre deosebire de accepția “etnografică” a termenului, ce reducea activitatea folcloristică, mai mult sau mai puțin, la o muncă de documentare finalizată prin înscrieri de date culturale catalogate din perspectivă istorică. Subliniind că *punem accentul pe faptul artistic nu pe cel etnologic* și *Ceea ce studiem este creația artistică - manifestare a culturii populare și expresie a vieții poporului*, profesorul propune ierarhizarea estetică a faptelor de cultură populară nonmaterială. Nu este însă vorba despre un frumos formal, ci despre o calitate estetică apărută spre completarea funcției de viață a faptului de cultură. În același studiu din 1956, din care am citat și până acum, intitulat *Problemele și perspectivele*

folcloristicii noastre, Mihai Pop ridică în termeni foarte actuali problema patrimonializării (cum am spune astăzi) tradiției populare românești: În folclorul nostru există bunuri tradiționale de o mare valoare a căror importanță depășește cu mult hotarele culturii românești. Culegerea și cercetarea acestora este o preocupare permanentă a folcloristicii noastre. Folclorul contemporan și creația nouă stau pe temelia acestor mari valori tradiționale. Căutăm să întărim în popor conștiința valorii neprețuite a bunurilor tradiționale și să le păstrăm prin înnoire naturală, cât mai mult vii. Nu documentul de arhivă salvat de folclorist, ci păstrarea vie a creațiilor populare de mare valoare formează bogăția adevărată a folclorului nostru.

Desigur, rândurile citate ar putea fi contextualizate și interogate din perspectiva criticii “intervenționismului” în cultura populară, dar, în problematica actuală a conservării patrimoniului, pedagogia tradiției este un subiect frecvent și există numeroase proiecte de revitalizare a meșteșugurilor și obiceiurilor folclorice, fundamentate pe studii ale experților. Se înțelege astfel că păstrarea *folclorului viu* nu se poate face în absența arhivei, ci tocmai cu ajutorul ei, acumularea de date și fapte de cultură populară nonmaterială servind ca bază pentru interpretarea corectă a realității de teren, pentru aprecierea elementelor de aculturație și interculturație, pentru experimentarea, cu echilibru și competență, a modelelor de supraviețuire a valorilor folclorice autentice. Mihai Pop atrage atenția asupra nuanțelor sistemului culturii populare și asupra necesității cunoașterii elementelor de diversitate și unitate din interiorul acestui sistem: *Situația, simplă în generalitatea ei, apare complexă de îndată ce o adâncești. Folclorul nostru este într-adevăr deosebit regional, dar deosebirile nu ating în egală măsură toate domeniile și nici toate genurile lui. Dincolo de deosebiri regionale există în substanță, în elementele constitutive de conținut și formă, un fond național comun. Deosebirile regionale prezintă stadiile deosebite în care se găsește, în evoluția lui, folclorul diferitelor ținuturi datorită momentelor și modurilor diferite de încheiere a vieții locale și condițiilor ei specifice de dezvoltare.*

Aplicarea teoriei performanței la folclorul românesc, așa cum o face Mihai Pop în special în interpretarea obiceiurilor populare, continuând perspectiva structuralistă, în particular lévi-straussiană, asupra componentelor sintagmatice și paradigmatiche identificabile inițial în narațiunile mitice și ulterior în scenariile rituale, reprezintă, după părerea noastră, un punct de plecare necesar pentru definirea patrimoniului cultural imaterial. Înțelese ca acte de comunicare, faptele de folclor pot fi încadrate într-un canon funcțional, ce ține seama de natura pe care am numi-o “teatrală” a performanței orale. În fapt, patrimoniul cultural imaterial nu cuprinde obiecte, ci modele și creații, acte, reprezentatii “în direct” ale unor scenarii cu nucleu arhetipal. Revenind la cuvintele profesorului, acceptăm că *obiceiurile comportă elemente de rit, de ceremonial, gestică și mimică tradițională, literatură, muzică, dans etc. Pentru sistematizarea materialelor adunate în cercetările de teren, cât și în cele oferite de studiile și descrierile publicate, se impune o prealabilă analiză structuralistă a lor. Prin ea se pot determina elementele și actele pertinente, relațiile lor invariante și variantele acestora, se poate desprinde modelul fiecărui obicei și formele sub care acest model se realizează în diferite regiuni, forme ce pot uneori corespunde diferitelor etape de evoluție istorică* [Corpus-ul folclorului românesc (1969) 1998:201]. Păstrând în minte și definiția dată de UNESCO patrimoniului imaterial, am

putea spune că “moștenirea intangibilă” a fiecărei culturi cuprinde (într-o ordonare structuralistă) **modele și moduri**, cunoașterea invariantelor și teaurizarea lor nefiind posibilă fără cercetarea variantelor particulare manifestate pe teren. Nu putem să nu amintim, în acest punct, și exemplara surprindere a caracterului formalizat al creației populare în opera lui Mihai Pop (1967), luminând un traseu de raportare a modurilor folclorice la modelele lor generatoare și o posibilă înțelegere a caracterului semiotic al culturii populare nonmateriale, de *cod ce stă la baza comunicării* artistice orale [Pop (1967)1998:163].

Totodată, situarea faptelor de folclor în cadrele unei teorii a performanței atrage atenția asupra interpretului-creator și a contextului de performare, oferind o nouă sugestie pentru clasarea unui segment de oralitate tradițională în patrimoniul cultural imaterial. Astfel, vom avea în vedere mai ales acele interpretări aparținând unui *cunoscător al codurilor de comunicare Performarea și receptarea povestirilor* (1987) 1998 322-323 și destinate unui auditoriu competent cu privire la aceleași coduri.

Mihai Pop aduce în discuție și problema caracterului folcloric al bunurilor de consum, dar și problema caracterului “consumabil” al folclorului, anticipând relaxarea granițelor între cultura populară tradițională și cultura populară de masă, la care asistăm în prezent: *Bunurile folclorice de consum*, spunea profesorul în 1971 *Folclorul în contemporaneitate* (1971)1998:246 *au deocamdată statutul replicilor, al reproducerilor din artele plastice. Ele se adresează întregii comunități naționale. Deci rolul diferențelor zonale a dispărut, tinde să dispară diferența sat-oraș, dar apar noi diferențe ce derivă din structura complexă a societății industriale. Acestea creează diferențe în nivelele de receptare, diversifică funcțional consumul folcloric. Cei ce le reproduc artizanal sau profesional nu urmăresc comunicarea unui mesaj folcloric tradițional, ci a unui mesaj artistic ce poate fi receptat de la petrecerea plăcută a timpului liber până la o mare, esențializată trăire artistică.*

În luna mai a anului 2001, UNESCO a făcut o listă de creații ce trebuie conservate pentru că aparțin *patrimoniului oral și imaterial al umanității*, sunt *factori vitali pentru identitatea culturală, promovarea creativității și conservarea diferenței culturale, care joacă un rol esențial în dezvoltarea națională și internațională, în toleranța și în interacțiunea armonioasă a culturilor* [www.30giorni.it]. La statutul de capodopere ale patrimoniului oral și imaterial al umanității aderă sau aspiră, de exemplu, tradiția orală și artistică a grupului Gelede din Benin, Nigeria și Togo, interpretarea de chitară portugheză a lui Carlos Paredo sau un festival organizat de Centrul Flamand pentru Folclor din Belgia. Se recunosc ideile că tradiția populară are valoare identitară și că păstrarea ei este o problemă comunitară. Recitirea studiilor lui Mihai Pop reprezintă pentru noi, astăzi, o introducere esențială în problematica patrimonializării. Acceptarea și cunoașterea diversității culturii populare nonmateriale românești, înțelegerea complexității ei vii și funcționale, integrarea semnificațiilor ei într-o ordine universală a valorilor sunt câteva lecții învățate de la profesor, limpede, dar nu simplu, academic și totuși colocvial, așa cum ne-a obișnuit. Pentru o definiție specifică, dar cu referent general a moștenirii noastre intangibile trebuie, în orice caz, să plecăm de la *viziunea globală a culturii, ca metodă de lucru* [Mihai Pop: *Arhiva de folclor...la șura de fân (II)*, interviu de Zoltán Rostás în “Litere, arte și idei”, supliment cultural al ziarului “Cotidianul”, 14 iulie, 2003:4-5]. Mai departe, fiecare își va repeta lecțiile după conștiința și puterile lui.

Referințe bibliografice

Pop, Mihai 2001, *Folclor românesc*, vol.1, ediție îngrijită de Nicolae Constantinescu și Alexandru Dobre, Ed. "Grai și Suflet – Cultura Națională", București.

Rezumat

Mihai Pop înțelege folclorul ca pe un *material viu*, propunând o ierarhizare estetică a faptelor de cultură populară nonmaterială, dar atrăgând atenția asupra dimensiunii funcționale a frumosului folcloric. În studiul *Problemele și perspectivele folcloristicii noastre*, Mihai Pop atinge problema conservării patrimoniului imaterial, discutând importanța faptului viu de cultură populară, care are un rol egal cu cel al obiectului de muzeu în exprimarea identității tradiției populare. Produsul folcloric este rezultatul unui proces a cărui valoare patrimonială este la fel de mare ca și aceea a obiectului material rezultat în urma unei anumite „performanțe” tradiționale. Mihai Pop subliniază importanța egală a secvențelor din comunicarea de tip folcloric, vorbind despre cunoașterea codurilor funcționale în sistemul culturii populare.

Abstract

Mihai Pop understands the folklore as *live material*, suggesting that facts of non-material folk culture should be ordered according to an aesthetical criterion but pointing out the functional nature of beauty in folklore. Mihai Pop raises the problem of preserving the intangible heritage in the article *The Problems and Perspectives of Our Folklore Studies*, discussing the importance of the living fact of folk culture that has a role in expressing the identity of folk tradition. The folklore product is the result of a process that has intrinsic value of heritage. Mihai Pop underlines the equal importance of the sequences in the act of folk communication, talking about the appropriation of the functional codes in the folk culture system.